

Islamofobia – problemy z definicją

Autor tekstu: **Julian Jeliński**

Niezliczone przykłady dyskryminacji muzułmanów, ich społecznego wykluczenia oraz postaw antymuzułmańskich wydają się być nie tylko potwierdzeniem faktu istnienia islamofobii zarówno w społeczeństwach Zachodu, jak i na terenie naszego kraju, ale każdorazowo przypominają nam o tym, że problem ten nie powinien być ignorowany.

Uprzedzenia i działania dyskryminacyjne nie są jednak jedynym tematem, który pojawia się przy okazji dyskusji o islamofobii. Samo pojęcie stanowi temat wielu polemik ze względu na to, jakie działania powinno się nim określać i czy w ogóle zasadne jest jego używanie. Dyskusje te nie cichną, mimo iż od dłuższego czasu islamofobia zdaje się dobrze opisywać pewien zestaw praktyk i postaw społecznych związanych z dyskryminacją muzułmanów. Wciąż jednak nie udało się osiągnąć konsensusu, by uzgodnić jedno wspólne rozumienie pojęcia mającego określać problem postaw antyislamskich, na które zgodziłyby się zdecydowana większość specjalistów zajmujących się tą kwestią.

Pojęcie islamofobii najczęściej kojarzy się z wszelkimi postawami i działaniami antymuzułmańskimi i może się wydawać, iż towarzyszy nam już od wielu lat. Jednakże termin ten pojawił się dopiero pod koniec lat 80. XX wieku, by po raz pierwszy zostać naukowo dookreślony w roku 1997 przez Runnymede Trust - brytyjską organizację pozarządową zajmującą się ochroną praw mniejszości. Z etymologicznego punktu widzenia islamofobia oznacza irracjonalny (pozbawiony podstaw) strach lub awersję do islamu. Z taką definicją spotkamy się także na jednej z popularnych stron zajmujących się tą problematyką - www.islamophobia.org. Jednakże nie jest to jedyna możliwość dookreślenia tego pojęcia i w tym artykule chciałbym przyjrzeć się właśnie kwestiom definicyjnym i temu, jak różnie mogą one wpływać na postrzeganie i rozumienie islamofobii.

W raporcie wspomnianego wyżej Runnymede Trust z badań przeprowadzonych w 1996 roku znajduje się specyfikacja terminu islamofobia, która stała się podstawą do konstruowania wszelkich definicji, które pojawiły się później. Zgodnie z nią islamofobią powinniśmy nazywać nieuzasadnioną wrogość wobec islamu, która stanowi podstawę do strachu oraz niechęci wobec wszystkich lub większości muzułmanów. Owa nieuzasadniona wrogość wiąże się często z postrzeganiem muzułmanów jako religijnych fanatyków ze skłonnościami do stosowania przemocy wobec niemuzułmanów (innowierców) oraz odrzucających takie wartości jak tolerancja, równość i demokracja. Amerykański pisarz, Stephen Schwartz buduje podobną definicję (którą ugruntowały między innymi wydarzenia 11 września 2001) określając islamofobię jako potępienie całości „świata islamu” jako ekstremistycznego, niedostrzeganie umiarkowanej większości muzułmanów, oraz uważanie islamu za „problem” świata zachodniego, który należy w jakiś sposób „rozwiązać”.

Obecną w zachodniej Europie formę islamofobii za „religiofobię” uważa Vincent Geisser, twierdząc, iż nie da się jej sprowadzić do postaw antyarabskich, z jakimi od setek lat mieliśmy do czynienia. Jego zdaniem należy zwrócić uwagę na demonizację i strach przed islamem jako religią i na tej podstawie określać postawy mające znamiona islamofobii. Inni europejscy badacze — Brytyjczycy Malcolm Brown i Robert Miles, zauważyli niezwykle ich zdaniem istotną cechę przekonań związanych z islamofobią, którą jest łączenie w jedno narodowości w znaczeniu etnicznym (arabskie pochodzenie), religii (islam), oraz polityki (terroryzm, ekstremizm). Ten dziwny twór wyróżnia islamofobię, gdyż nie ma innej religii, którą stale łączy się z terroryzmem czy też fundamentalizmem. Edward Said, twórca głośnej książki *Orientalizm*, zwraca zaś uwagę, że islamofobia stanowi część większego procesu mającego miejsce na Zachodzie jakim jest dyskryminacja ludzi pochodzenia semickiego (czyli wszelkich „ludów wschodu”).

Ogólność powyższych definicji niepokoiła wielu badaczy zajmujących się tymi zagadnieniami. Jose P. Zuquete zwraca uwagę na bardzo ważny fakt, iż termin islamofobia często bywa używany by określić ogromny zakres działań, postaw oraz przekonań związanych z muzułmanami i samym islamem, a przez to jego faktyczne znaczenie zostaje rozmyte (lub może nigdy nie było ścisłe) i dlatego powinniśmy z niego zrezygnować. W zamian proponuje, byśmy używali określenia antymuzułmański, które jego zdaniem lepiej opisuje charakter praktyk dyskryminacyjnych, gdyż odnosi się do ludzi, których te praktyki dotyczą a nie do sporów teologów na temat wartości samej religii, które powinny być określane innym terminem.

Pojemność pojęcia „islamofobia”, a także używanie go przez najprzeróżniejsze polityczne,

społeczne czy też religijne grupy niekoniecznie w celu zwrócenia uwagi na faktyczną dyskryminację, stały się głównymi przyczynami krytycznego podejścia do funkcjonującej definicji islamofobii. Co więcej, stały się podstawą do krytyki nawet samej koncepcji, na której ów termin został ufundowany. Cechą wspólną większości krytycznych opinii na temat obecnego podejścia do islamofobii jest zwracanie uwagi na różnice pomiędzy krytyką islamu jako religii, krytyką radykalnych postaw związanych z islamem, dyskryminacją muzułmanów, obawą przed muzułmanami, czy też obawą przed islamem, które często otrzymują jednakową etykietę islamofobii. W tym duchu wypowiada się Daniel Pipes, który uważa, że pojęcie islamofobii zakrywa ważne rozróżnienie na nieuzasadniony strach przed islamem, jako religią, oraz strach przed radykalnym islamem (jego zdaniem uzasadniony). Na nieodróżnianie dyskryminacji muzułmanów od krytyki islamu zwraca z kolei uwagę Kenan Malik, utrzymując, iż używanie w publicznym dyskursie pojęcia islamofobii jest często stosowane, by uciszać wszelką krytykę, ale przede wszystkim głosy umiarkowanej większości muzułmańskiej sprzeciwiające się chociażby wykorzystywaniu islamu do celów politycznych i propagandowych. Jednakże najjaskrawszym przykładem krytycznego podejścia do kwestii islamofobii jest manifest wydany w związku z publikacją karykatur Mahometa w jednej z duńskich gazet. W dokumencie tym, podpisanym m.in. przez Salmana Rushdiego, sygnatariusze sprzeciwiali się wyrzeczeniu się prawa do krytycznego podejścia w obawie przed naznaczeniem ich mianem „islamofobów”, samą islamofobię zaś uznając za błędną koncepcję mylącą krytykę islamu ze stygmatyzacją tych, którzy są jego wyznawcami. Jednakże nawet w tym najbardziej radykalnym przeciwstawieniu się popularnemu pojmowaniu islamofobii nie zaprzeczano istnieniu dyskryminacji muzułmanów.

Dyskusje nad kształtem i zakresem definicji islamofobii na pewno jeszcze długo nie ucichną i nie raz zelektryzują opinię publiczną. Niemniej moim zdaniem warto przyjrzeć się bliżej pierwszej analizie zjawiska islamofobii dokonanej przez Runnymede Trust i stworzonemu przez nich podziałowi na otwarte i zamknięte na zmianę opinie na temat islamu oraz osiem rozróżnień w ramach tego podziału. Te osiem rozróżnień dotyczących zamkniętych na zmianę poglądów na temat islamu w sposób bardzo wyważony ukazuje cechy charakterystyczne islamofobii, a równoległy opis poglądów otwartych na zmianę podkreśla możliwość krytycznego podejścia do świata islamu i wyrażania odmiennych poglądów na jego temat. Dlatego wydaje mi się, iż pomimo upływu czasu, to właśnie ta pierwsza analiza stygmatyzacji muzułmanów pozwala najlepiej odróżnić islamofobię od innych postaw (w tym krytycznej) i powinna być jak najczęściej stosowana zarówno w sferze prywatnej, jak i publicznej.

Zamknięte i otwarte na zmianę przekonania dotyczące islamu

Rozróżnienia:	Przekonania zamknięte na zmianę	Przekonania otwarte na zmianę
1. Monolityczność/ Zróżnicowanie	Islam jest postrzegany jako monolityczna całość, niezmienna i obojętna wobec nowych, różnorodnych otaczających ją rzeczywistości społecznych.	Islam jest postrzegany jako zróżnicowany i otwarty na rozwój, którego częścią są wewnętrzne spory, dyskusje oraz różne podejście do społecznych rzeczywistości.
2. Separacja/ Interakcja	Islam postrzegany jako odseparowany oraz skrajnie różny od innych kultur — (a) nie posiada żadnych celów ani wartości wspólnych z innymi kulturami (a) nie poddaje się żadnemu oddziaływaniu ze strony tych kultur (c) nie wpływa na nie.	Islam postrzegany jako zarówno wpływający jak i będący pod wpływem innych wiar i kultur — (a) posiada pewne wspólne wartości i cele (b) jest otwarty na oddziaływanie ze strony innych kultur (c) wzbogaca je.
3. Podrzędność/ Różność	Islam jest postrzegany jako gorszy i podrzędny względem Zachodu — barbarzyński, irracjonalny, prymitywny, seksistowski.	Islam jest postrzegany jako inny, jednakże owa różność nie czyni go wybrakowanym i w równym stopniu zasługuje na szacunek.
4. Wrogość/ Partnerstwo	Islam postrzegany jako gwałtowny, agresywny, zagrażający innym kulturom, wspierający terroryzm, czynnie zaangażowany w „zderzenie cywilizacji”.	Islam postrzegany jako faktyczny lub potencjalny partner we wspólnych przedsięwzięciach i w skoordynowanym rozwiązywaniu zbieżnych problemów.

5. Manipulacyjność/ Szczerłość	Islam jest postrzegany jako polityczna ideologia, używana dla osiągnięcia politycznej lub militarnej przewagi.	Islam jest postrzegany jako prawdziwa wiara religijna, praktykowana szczerze przez jego wyznawców.
6. Odrzucanie krytyki Zachodu/ branie jej pod uwagę	Krytyka Zachodu dokonywana przez Islam jest odrzucana z zasady, bez zastanowienia się nad nią.	Krytyka Zachodu oraz innych kultur jest rozważana i roztrząsana przed ewentualnym odrzuceniem.
7. Dyskryminacja usprawiedliwiana/ krytykowana	Wrogość wobec islamu jest używana do uzasadniania praktyk dyskryminacyjnych wobec muzułmanów i wykluczenia muzułmanów z głównego nurtu społeczeństwa.	Dyskusje, różnice poglądów oraz niezgadanie się z islamem nie zmniejsza wysiłków, by zwalczać dyskryminację i procesy wykluczenia dotyczące muzułmanów.
8. Islamofobia postrzegana jako naturalna/ problematyczna	Postawa antymuzułmańska akceptowana jako naturalna i „normalna” reakcja społeczna.	Krytyczne opinie na temat Islamu same są narażone na krytykę, by móc zweryfikować ich poprawność i zasadność.

Julian Jeliński

Absolwent filozofii na Uniwersytecie Wrocławskim, obecnie student komunikacji społecznej na tej samej uczelni, interesuje się kwestiami filozofii społecznej, tożsamości Afroamerykanów oraz rasizmu.

[Pokaż inne teksty autora](#)

(Publikacja: 12-05-2011)

[Oryginał..](http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1568) (<http://www.racjonalista.pl/kk.php/s,1568>)

Contents Copyright © 2000-2011 Mariusz Agnosiewicz

Programming Copyright © 2001-2011 Michał Przech

Autorem portalu Racjonalista.pl jest Michał Przech, zwany niżej Autorem.
Właścicielami portalu są Mariusz Agnosiewicz oraz Autor.

Żadna część niniejszych opracowań nie może być wykorzystywana w celach komercyjnych, bez uprzedniej pisemnej zgody Właściciela, który zastrzega sobie niniejszym wszelkie prawa, przewidziane w przepisach szczególnych, oraz zgodnie z prawem cywilnym i handlowym, w szczególności z tytułu praw autorskich, wynalazczych, znaków towarowych do tego portalu i jakiegokolwiek jego części.

Wszystkie strony tego portalu, wliczając w to strukturę katalogów, skrypty oraz inne programy komputerowe, zostały wytworzone i są administrowane przez Autora. Stanowią one wyłączną własność Właściciela. Właściciel zastrzega sobie prawo do okresowych modyfikacji zawartości tego portalu oraz opisu niniejszych Praw Autorskich bez uprzedniego powiadomienia. Jeżeli nie akceptujesz tej polityki możesz nie odwiedzać tego portalu i nie korzystać z jego zasobów.

Informacje zawarte na tym portalu przeznaczone są do użytku prywatnego osób odwiedzających te strony. Można je pobierać, drukować i przeglądać jedynie w celach informacyjnych, bez czerpania z tego tytułu korzyści finansowych lub pobierania wynagrodzenia w dowolnej formie. Modyfikacja zawartości stron oraz skryptów jest

zabroniona. Niniejszym udziela się zgody na swobodne kopiowanie dokumentów portalu Racjonalista.pl tak w formie elektronicznej, jak i drukowanej, w celach innych niż handlowe, z zachowaniem tej informacji.

Plik PDF, który czytasz, może być rozpowszechniany jedynie w formie oryginalnej, w jakiej występuje na portalu. **Plik ten nie może być traktowany jako oficjalna lub oryginalna wersja tekstu, jaki prezentuje.**

Treść tego zapisu stosuje się do wersji zarówno polsko jak i angielskojęzycznych portalu pod domenami Racjonalista.pl, TheRationalist.eu.org oraz Neutrum.eu.org.

Wszelkie pytania prosimy kierować do redakcja@racjonalista.pl